

DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNDEKİ MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGETARTIŞMALARININ ANALİZİ*

AN ANALYSIS OF THE EXCLUSIVE ECONOMIC ZONE DEBATES IN EASTERN MEDITERRANEAN REGION

DOI: 10.25204/iktisad.610855

Hakan ARIDEMİR**

Çağatay ALLI***

Öz

Bu çalışmada, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bakımından uluslararası hukukun tanıdığı münhasır ekonomik bölgedeki haklarının belirlenmesi ve bölgedeki risk ve fırsatların analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Uluslararası deniz hukukuna ait bir kavram olan Münhasır Ekonomik Bölge Kavramından (MEB) hareketle Türkiye ve bölge ülkelerinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesinde en uzun kıyı şeridinde sahip olması nedeniyle diğer bölge ülkeleri karşısında avantajlara sahip olduğu söylenebilir. Buna rağmen bölge ülkelerinin Arap Baharı'nın etkisiyle yaşadığı bunalımlar, Kıbrıs adasındaki siyasi sorunun sürmesi ve potansiyel hidrokarbon alanlarının varlığı MEB sınırlarının belirlenmesini güç hale getirmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin karşısında oluşan Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail cephesine karşılık Doğu Akdeniz Bölgesi'nde karşılıklı kıyıları bulunan Türkiye ile Libya'nın MEB sınırlandırma anlaşması yapması, ikinci olarak Suriye ile Türkiye'nin yan sınır anlaşması yapması ve son olarak da Türkiye'nin anlaşma yapması gereken asıl ülkenin KKTC olduğu önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz Bölgesi, Münhasır Ekonomik Bölge, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Uluslararası Hukuk

Abstract

This study aims to determine the rights in the exclusive economic zone of Turkey and Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) arising from international law and analyse the regional risks and opportunities. Turkey and Regional Countries are comparatively analysed considering the term exclusive economic zone (EEZ) belong to International maritime law. As a result of the analysis, Turkey has advantages compare to the other regional countries due to its longest coastline in the Eastern Mediterranean Region. In addition, the crises experienced by the countries of the region under the influence of the Arab Spring, the continuation of the political problem on the island of Cyprus, and the presence of potential hydrocarbon areas made the situation difficult to determine the boundaries of EEZ. This study offers Turkey to make three different EEZ delimitation agreements. The first is to make an EEZ delimitation agreement with Libya in response to anti-Turkey coalition created by Greece -Egyptian-Israeli-The Southern Cyprus Administration. The second is to make an agreement with Syria to determine adjacent coast border. The last is to make with TRNC in order to determine opposite coast border.

Keywords: Eastern Mediterranean Region, Exclusive Economic Zone, Turkish Republic of Northern Cyprus, International Law.

* Bu çalışma, Kültahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı'nda, Çağatay ALLI tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Hakan ARIDEMİR danışmanlığında tamamlanan "Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgesinin Belirlenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hakanaridemir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2119-4508

*** Bilim Uzmanı, ccgtyy@hotmail.com, ORCID ID:0000-0001-8547-3293

1. GİRİŞ

MEB, birçok kıyı devleti tarafından genişletilen alanların sınırlarını belirlemek ve tek taraflı iddiaları çözmek, balıkçılıkla ilgili olarak kaynakların dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek, kaynakları ülkeler arasında hakça paylaşılacak, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek, yaşam standartlarını yükseltmek ve bölgedeki kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılmasını sağlamak için geliştirilmiştir. Günümüzde 134 devlet bir MEB ilan etmiştir. Pek çok devlet MEB alanı belirleme konusunda oldukça isteklidir. Bu bölgelerdeki haklarını herhangi bir kıyı devletine kaptırmamak ve bölgedeki doğal kaynaklar üzerinde hâkim olmak adına bu bölgeye sahip olmak istemektedir.

Geçmişten günümüze önemli bir mücadele alanını oluşturan Doğu Akdeniz Bölgesi, yeni enerji kaynakları ve birbirleriyle çakışan MEB'lerin ortaya çıkmasıyla bugün yeniden tartışılabilir hale gelmiştir. Bölgeye kıyısı olmayan devletler dahi bölgedeki gelişmeleri takip etmeye ve doğrudan veya dolaylı olarak bölgedeki politikalarda aktif rol oynamaya başlamışlardır. Türkiye açısından ise anavatanın güvenliği için mavi vatandaki çıkarlarının ne denli önemli olduğu ortadadır. Mavi vatan olarak görülen Doğu Akdeniz Bölgesi'nde pek çok devletin askeri gemilerinin varlığı bölgedeki riskleri göstermektedir. İlgili kıyıdaşların hepsi MEB alanlarında iddialarda bulunmaktadır. Ancak tüm tarafları kapsayan ve bölgedeki tüm devletlerin faydalanacağı bir anlaşma yapılmamıştır. MEB'le ilgili kıyıdaş devletlerden Türkiye, KKTC, Suriye ve İsrail dışında diğer devletler 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) onaylamıştır. Sözleşmeyi imzalamayan devletler ise örf ve adet hukuku gereği bölgedeki MEB'de haklarını gözetmektedirler.

Uluslararası hukuk açısından kabul edilebilir bir deniz yetki alanı olması sebebiyle Türkiye ve KKTC devletleri de Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki MEB alanlarında söz sahibidir. Bu bakımdan çalışmada öncelikle MEB uluslararası hukuk açısından incelenecek, ardından tartışılabilir alanlar ve Türkiye ile KKTC'nin ulusal çıkarları çerçevesinde bölgedeki fırsat ve riskler analiz edilecektir.

2. MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE KAVRAMININ GELİŞİMİ

2.1. Tek Taraflı İlanlar

Denizlerle ilgili yetki alanına sahip olma adına Truman bildirimleri önemli kırılma noktalarından birini oluşturmuştur. 1945 yılında, ABD başkanı Harry Truman, denizlerdeki hak iddialarıyla ilgili yayınladığı iki bildirimde ilkinde, ABD kıyılarına bitişik ve kara ülkesinin deniz altındaki doğal uzantısı olan kıta sahanlığında yetkili olduklarını açıklamıştır. İkinci bildirimde ise balıkçılık koruma bölgelerinin oluşturulmasını teklif etmiştir. Ancak bu öneri uygulamaya geçmemiştir (Gökalp, 2012: 4-5). Truman bildirisi Güney Amerika devletleri tarafından ilgiyle karşılanmış ve özellikle kıta sahanlığı dar olan veya kıta sahanlığından mahrum olan devletler bu dezavantajın önüne geçmek için bir takım deniz yetki alanları belirlemişlerdir (Tütüncü, 1995: 382). Bu devletlerden Şili 23 Haziran 1947 yılında, kendi deniz sahasındaki genişliği 200 mile çıkararak ilk devlet olmuştur. Şili Devleti, belirlediği bu deniz yetki alanında derinliği ve doğal uzantısı fark etmeksizin su üstü ve su altındaki doğal kaynakları, canlı ve cansız hayatı korumak için yetkili olduğunu açıklamıştır (Başeren, 1995:25-26). Şili'yi takiben Peru, Kosta Rika, El Salvador ve Honduras gibi devletler de benzer bir yol izleyerek kıyıların ötesindeki 200 mil uzaklıktaki alanda koruma, saklama ve araştırma bölgeleri ilan etmişlerdir (Tanaka, 2015:127).

Devletler ilk başta karasularındaki yetkileri genişletme eğiminde adımlar atarken, bir yandan da canlı kaynaklardan yararlanmayı öngören münhasır balıkçılık bölgeleri belirleyen adımlar atmışlardır (Başeren, 1995:25-26). İlk olarak Nikaragua, 5 Nisan 1965 yılında, Atlantik ve Pasifik'te balıkçılık ve diğer doğal kaynaklardan faydalanmak için kıyılarından 200 mil açığındaki alanda balıkçılık bölgesi ilan etmiştir. Birkaç yıl içinde Ekvator, Arjantin, Panama da balıkçılık bölgeleri ilan ederek benzer bir yol izlemişlerdir (Tanaka, 2015:127).

Denizlere olan bu ilginin devamında daha aşırıya giden hak iddiaları da ortaya atılmaya başlamıştır. Uruguay bu anlamda 200 millik alanda karasuları ilan ederek ülkesel genişleme eğilimini açıkça ortaya koymuştur. Ancak, Uruguay'ın belirlemek istediği bu deniz yetki alanı, diğer devletlerin aksine, günümüzdeki MEB kavramına en yakın olanıdır. Uruguay, ilan ettiği bu alanın 12 mile ulaşan kısmında zararsız geçiş hükümlerinin uygulanacağını ve bu bölgedeki canlı ve cansız kaynaklara ulaşma konusunda yalnızca kendilerinin yetkili olacaklarını açıklamıştır. Bu bölgenin ötesindeki 200 mile ulaşan alan içinde ise diğer devletlere belli kriterler çerçevesinde canlı kaynaklardan faydalanmayı sağlamakla birlikte, uçuş ve seyrüsefer serbestisi de tanınmıştır. Bunun dışında Brezilya, ilan ettiği 200 millik deniz yetki alanının deniz tabanı su yüzeyi ve hava sahası dâhil olmak üzere mutlak yetkili olduklarını belirterek ülkesel genişleme arzularını göstermiştir (Bozkurt, 2006:60-61). Ayrıca 10 Arap Emirliği genelde kıta sahanlığının altındaki doğal kaynaklar üzerinde egemenlik kurmak için deniz yetki alanları belirlemiştir (Carroz, 2017).

2.2. Çok Taraflı Deklarasyonlar

Tek taraflı ilanların birbiri ardına gelmesi dünyada ilgiyle takip edilmiş ve bu alanların açık deniz alanlarını daraltmaya başlaması bir takım kaygıları beraberinde getirmeye başlamıştır. İlk başlarda devletlerin ekonomik çıkarlarını gözeterek ilan ettikleri alanlar giderek ülkesel egemenlik alanlarına dönüşmeye başlamış, bu durum da uluslararası alanda tepkiler toplamıştır. Çok taraflı deklarasyonlar genellikle uluslararası tepkileri azaltmak ve devletlerarasında iş birliğinin sağlanması amacıyla yayınlanmıştır (Arıdemir, 2018:790). Bu deklarasyonların ilki olan Santiago Deklarasyonu, 1952 yılında Şili, Ekvador ve Peru tarafından yayınlanmıştır. Deklarasyonda, 200 millik deniz yetki alanlarındaki zenginliğin korunması ve dışarıdan gelebilecek zararların önlenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Bununla beraber bu bölgelerdeki egemenlik yetkisinin, karasularındaki gibi genişletilmesi de amaçlanmıştır (Tanaka, 2015:127). Bu gelişmeler sürerken ABD ve Sovyetler Birliği'nin deniz hukukuyla ilgili bir konferans düzenleme çağrısı BM tarafından olumlu karşılanmış ve BM Genel Kurulu, denizlerle ilgili problemlerin çözülmesi için üye devletlere deniz hukukuyla ilgili bir konferans düzenleme çağrısı yapmıştır (United Nations General Assembly- Fourth Sessions, 1969). Bu çağrı Güney Amerika devletleri tarafından tepkisiyle karşılanmış ve Montevideo ve Lima'da ilgili devletlerle bir araya gelerek Montevideo ve Lima deklarasyonlarını yayınlamışlardır. Bu deklarasyonlarda, ülkelerin kendi ekonomilerini geliştirmek ve yaşam standartlarının yükseltmek için deniz alanlarına ihtiyaçları oldukları, hava ve deniz ulaşımı konusunda serbestlikler sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Tanaka, 2015:127). Montevideo ve Lima'da çıkan kararlar Asya ve Afrika devletleri arasında da görüşmelere neden olmuştur. 1971 yılında Afrika-Asya Hukuk Danışma Komitesi'nin yaptığı toplantıda, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde karasularının genişliği 12 mil olarak belirlenmiş ve karasuların ötesindeki alanlarda kıyı devletlerinin ekonomik hakları olduğu belirtilmiştir. Kenya bu toplantıda, MEB ile ilgili bir öneri de sunmuştur (Carroz, 2017).

9 Haziran 1972 yılında yayınlanan Santa Domingo Deklarasyonu'nda ise genel anlamda uluslararası tepkilerin azaltılması amaçlanmıştır. Yapılan konferansta günümüzdeki MEB kavramının oluşmasında önemli yeri olan "miras denizi" kavramı ortaya çıkmıştır (Extavour, 1979:292). Deklarasyonda kıyı devletlerinin, karasularının bitişiği ve ötesindeki miras denizindeki kaynaklar üzerinde egemen hakları olduğu belirtilmiştir. Kıyı devletleri bu alanlarda bilimsel araştırma yapma ve deniz çevresinin korunması konusunda da yetkili olacağı ve bu alanların 200 mili geçmeyen bir deniz yetki alanını oluşturacağı belirtilmiştir. Bu bölgelerin sınırlandırılmasının ise BM Şartı'nda belirtilen usullerle yapılacağı öngörülmüştür. Diğer devletlere de bölgede uçuş ve seyir serbestisi ile denizaltı kablo ve boru hattı döşeme özgürlükleri tanınmıştır (Carroz, 2017).

Tüm bu girişimler sonucu 200 mil deniz yetki alanını oluşturan MEB kavramı ilk kez Kenya'nın resmi önerisiyle BM Deniz Yatağı Komitesinde tartışılmaya başlanmıştır (Tanaka, 2015:128). Kenya'nın gelişmekte olan devletlerin desteği çerçevesinde sunduğu öneri, MEB olarak belirlenen alandaki doğal kaynaklar üzerinde kıyı devletine haklar sağlamakla birlikte seyrüsefer ve uçuş

serbestisi konusunda diğer devletlere özgürlük tanımaktadır (Carroz, 2017). Sonuç olarak, BM Deniz Yatağı Komitesi'nde uzman hukukçular tarafından tartışılan MEB, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS), 55. ve 75. Maddeleri arasında düzenlenerek uluslararası hukuka kazandırılan deniz yetki alanlarından birini oluşturmuştur.

2.3. MEB'in Uluslararası Hukuktaki Yeri

MEB kavramı, 1945 yılındaki Truman Bildirisi'ni takiben 1970'li yıllara kadar devlet pratiklerinin bir yansıması olarak uluslararası örf ve adet haline gelmiştir. III. Deniz Hukuku Konferansı'nda yapılan çalışmalar sonucunda okyanusların anayasası olarak adlandırılan BMDHS'de yerini almıştır. Uluslararası alanda bir davranışın örf ve adet hukuku haline gelmesi için sürekli ve istikrarlı olarak tekrar etme kriteri ve devletlerin bu alanların oluşturulması gerekliliğine olan inancın yerleşmesi sebebiyle, BMDHS'yi imzalamayan devletler açısından da MEB, geçerli bir deniz yetki alanını oluşturmaktadır (Ellis, 2004:396). Bazı görüşlere göre MEB, BMDHS ile örf ve adet olmaktan çıkıp pozitif hukukun bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte devletler sözleşmeyi imzalamamış olsa dahi, bir davranışın örf ve adet kuralı haline geldiği kanısı olduğu zaman, örf ve âdete uygun hareket etmektedirler. Sözleşmeyi imzalamayan ABD ve Türkiye gibi devletler MEB ilan ederek örf ve adet kurallarını uygulamıştır. Sovyetler Birliği de 1976 yılında ilan ettiği balıkçılık bölgesini 1984 yılında MEB'e dönüştürmüştür (Bozkurt, 2006:71-73).

Uluslararası mahkemelerin aldığı kararlar da MEB'in uluslararası hukuktaki meşru deniz yetki alanları olduğunu tesciller niteliktedir.1982 yılındaki UAD'nin (Uluslararası Adalet Divanı) Tunus-Libya kararında, MEB'in modern uluslararası hukukun bir parçası haline geldiği belirtilmiştir. 1984 yılında ABD ve Kanada arasındaki Maine Körfezi Davasında da ABD'nin ilan etmiş olduğu MEB'in sözleşmeye uygun ve uluslararası hukukla uyumlu olduğu belirtilmiştir. (Bozkurt, 2006:71) MEB, 1985 yılındaki Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası'nda da kesin bir şekilde vurgulanmıştır. Mahkeme kararında tartışmasız bir şekilde MEB'in devlet pratiklerini yansıttığı ve örf adet hukukunun bir parçası haline geldiği belirtilmiştir (Tütüncü, 1995).

2.4. MEB'de Kıyı Devletinin Hak ve Yetkileri

Devletler ekonomik çıkarları doğrultusunda esas hatlardan itibaren 200 mil ötesine uzanan deniz yatağı üzerindeki sulara; deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik egemen hak ve yetkilere sahiptir. Bunlarla birlikte suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma, denize ilişkin bilimsel araştırma yapma, deniz çevresinin korunması gibi hak ve yetkilere sahiptir (1982 BMDHS, m.56). Devletler bu alanlara karasuları ve kıta sahanlığı gibi kendiliğinden sahip olmayıp bu alanları ilan ile belirleyebilmektedir (Sur, 2011:346).

Kıyı devletleri MEB'de ekonomik nitelikli haklar dışında idari ve yargı yetkilerine de sahiptir. Bu yetkiler, balıkçılığın düzenli işlemesi (balıkçılara veya balıkçı teknelerine ve araç gereçlerine lisans verilmesi, avlanabilir balık türü ve miktarını belirleme vs.), (1982 BMDHS, m. 61-62) bölgeye tesis, araç, yapay adaların yerleştirilmesi ve bunlar üzerindeki hakları kullanmak için gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve muhaceret konularındaki kanun ve kurallar belirlemek gibi yetkilere sahiptir (1982 BMDHS, m. 60).

Bilimsel araştırmalar ve deniz çevresinin korunması MEB ile ilgili bölümde olmamasına rağmen, BMDHS'nin 246. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddede kıyı devletinin, kıta sahanlığı ve MEB'de bilimsel araştırma düzenleme, izin verme ve yürütme hakkına sahip olduğu ve bilimsel faaliyetlerin kıyı devletinin izniyle yürütüleceği belirtilmiştir. Bu anlamda karasularında olduğu gibi MEB alanında da kural olarak "izin rejimi" tesis edilmiştir (Topsoy, 2010:106) Kıyı devleti bu

konularda insanlığın menfaati, deniz çevresinin korunması ve barışçıl amaçlar için rıza göstermelidirler. Ayrıca, egemen haklarının kullanılması, kabul ettiği kanunlara ve kurallara uyulmasını sağlamak için gemiye çıkılması, geminin denetimi, gemiye el konulması ve hakkında dava açılması da dâhil olmak üzere, gerekli bütün tedbirleri alma hakkına sahiptir (1982 BMDHS, m. 73). MEB'deki kıyı devletinin yetkileri ekonomik faaliyetler, bilimsel araştırma ve deniz çevresinin korunması gibi yetkilerle sınırlıdır. Diğer tüm açılardan, MEB'deki yargılama ile ilgili kurallar, açık denizdeki kurallarla benzerdir (Beckman & Devenport , 11-12).

2.5. Üçüncü Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri

MEB'de kıyısı olsun veya olmasın diğer tüm devletler seyrüsefer ile uçuş serbestliğinden, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden yararlanmaktadırlar. Diğer devletler bu özgürlükleri kullanırken kıyı devletinin uluslararası hukuka uygun belirlediği kurallara uygun şekilde hareket etmelidir (1982 BMDHS, m.58). Bununla birlikte diğer devletlerin, kıyı devletinin izin verdiği ölçüde, canlı kaynaklardan yararlanma hakları vardır (1982 BMDHS, m. 62). Ancak denize kıyısı olmayan devletler ve coğrafi açıdan elverişsiz devletler için bu yararlanma hakkının boyutu bir takım farklılıklar içermektedir. Bu devletlerin, gelişmiş devletlerin MEB'indeki av bakiyesinden yararlanma hakkı, sözleşmede kesin olarak belirtilmiş ve devletlere bu konuda anlaşma yapmak için görüşme zorunluluğu getirmiştir. Ancak anlaşma yapma adına sözleşmenin kesin kriterler koymaması, uygulamada eksiklikler yaratmaktadır (Kuran, 2009:228-229). Bu hakların dışında sözleşmede belirtilmeyen diğer haklar bakımından ne kıyı devletine ne de üçüncü devletlere yetki verilmemekle birlikte bu hakların kullanımının sözleşmenin bütününe ve uluslararası hukuka uygun olarak kullanılması gerektiği belirtilmiştir (1982 BMDHS, m. 59).

2.6. MEB'in Sınırlandırılması

BMDHS'nin 74. maddesinde sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında MEB'in sınırlandırılmasının, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, UAD Statüsü'nün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacağı belirtilmiştir. Devletler, bir uluslararası hukuka uygun bir anlaşmaya varılincaya kadar geçici düzenlemeler yapabilecektir. Bu düzenlemeler anlaşma yapım sürecinde iki taraf için de uygulanacak kuralları belirleyecektir. Devletler herhangi bir anlaşmaya varamadıkları takdirde, uzlaştırma usulüne başvuru zorunluluğu vardır. Uzlaştırma komisyonundaki görüşmelerde anlaşmaya varılamazsa, aksi de kararlaştırılmadıkça, karşılıklı rızaları ile yargı yoluna başvurmakla yükümlüdürler. Sınırlandırma sorununun yargı yolu ile çözülmesi ancak tarafların karşılıklı rızaları ile mümkün olabilecektir (Kuran, 2009: 230-231).

3. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ'NİN MEVCUT DİNAMİKLERİ

Akdeniz, Portekiz'den başlayıp Lübnan kıyılarına kadar uzanan genişliği yaklaşık 3800 kilometre ve İtalya'dan Fas ve Libya'ya olan mesafesi yaklaşık 1000 kilometre ve en derin noktası 4400 metredir (Sundseth, 2009: 3). Kimi analizlere göre Akdeniz, doğu orta ve batı olmak üzere üç bölgeye, kimi analizlere göre ise doğu ve batı olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır. Dar anlamda bir Doğu Akdeniz Bölgesi'nden bahsedecek olursak, bu bölgeyi 27 Doğu boylamının batısındaki bölge olarak adlandırabiliriz (Yıldız, 2008: 22). Yüzölçümü yaklaşık olarak 90.000 mil kare olan bölgenin, kuzey-güney mesafesi 340 mil, doğu-batı mesafesi 450 mildir (Girgin, 2013: 3). Türkiye, Yunanistan ve Libya hattıyla başlayan bölge doğuya doğru Mısır, Gazze Şeridi ile Filistin, İsrail, Lübnan ve Suriye kıyıları ile çevrilidir.

Birçok tarihçinin bu coğrafyayı “*Verimli Hilal*” olarak adlandırması bölgenin önemini özetlemektedir (Yaycı, 2012: 2-3). Eski tarihlerden beri pek çok güç bu bölgeye hâkim olmaya çalışmıştır. Mısır uygarlığı milattan önce 1450 yılında Suriye limanlarına kadar erişerek bu verimli hilali kontrol eden önemli bir güç haline gelmiştir (Yıldız, 2008). Fenikeliler ise M.Ö. 3000’lerden itibaren Suriye-Filistin bölgesine yerleşerek buradaki ticaret ağını genişleterek Akdeniz’de önde gelen devletlerden biri olmuştur (Girgin, 2006: 81). Roma İmparatorluğunun etkisi de bölgede kendini uzun yıllar göstermiştir. Nihayetinde Akdeniz’e kıyısı bulunan tüm yerleri ele geçiren Roma İmparatorluğu, tarihte Akdeniz’in tamamını ele geçiren ilk devlet olmuştur. İmparatorluğun gücünün azalmasıyla birlikte hâkimiyet önce Bizanslılara daha sonra Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu’na geçmiştir (Yıldız, 2008: 74-78). Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs’ı da içine alacak şekilde bölgedeki etkisini giderek arttırmış, bu da Haçlı Seferlerinin başlamasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Preveze ve Cerbe savaşlarında Haçlılara karşı büyük zaferler kazanarak, Akdeniz’i bir Türk Gölü haline getirmiştir. Türk denizciliğinin gelişmesinde Akdeniz’in her zaman önemli bir yeri olmuştur ve pek çok büyük savaşa ev sahipliği yapmıştır (Girgin, 2013: 4). Haçlılara karşı alınan İnebahtı yenilgisine kadar Osmanlı, bölgedeki baskın güç haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı kaybedince Akdeniz’de de hâkimiyet kaybedilmiş ve buradaki güç İngiltere Fransa ve İtalya gibi devletlere geçmiştir. Savaş sona erdiğinde Kuzey Afrika kıyıları bağımsız Müslüman devletlere bölünmüş ve Doğu Akdeniz Bölgesi’nin bugün de en önemli aktörlerinden bir olan İsrail devleti kurularak çatışmaya mahkûm bir bölge haline gelmiştir (Yıldız, 2008: 82-84).

Batılı devletler Kuzey Afrika ve Ortadoğu’yu kontrol altında tutma ve Rusya’ya karşı mücadele amacıyla bölgeye hâkim olmaya çalışmışlardır. Rusya da buna karşılık Mısır, Libya, Suriye ve Cezayir’le iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Yaycı, 2012: 6). Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından Doğu Akdeniz Bölgesi’nin uluslararası siyasetteki rolü giderek artmıştır. Özellikle enerji konusundaki gelişmeler bölgeye olan ilginin altında yatan en önemli nedenlerden biridir. Doğu Akdeniz Bölgesi bu noktada dünyada ispatlanmış olan petrol rezervlerinin %47’sini, dünyada ispatlanmış olan doğal gaz rezervlerinin ise %43’ünü barındırmasıyla oldukça zengin hidrokarbon yataklarına sahiptir (Pamir, 2017). Bölgede yıllardır süren hidrokarbon arama faaliyetleri sonuç vermiş ve İsrail, Filistin, GKRY ve Mısır bölgede potansiyel enerji sahaları keşfetmişlerdir. 15 Ocak 2019 yılında gaz üretimi, tüketimi ve geçiş ülkeleri olan GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin ve Mısır tarafından merkezi Kahire olan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) kurulmuştur (Hürriyet, 2019). Bununla birlikte Yunanistan, GKRY ve İsrail 8 Mayıs 2018 yılında bölgedeki çıkarılan doğalgazın Avrupa’ya taşıyacak olan EastMed boru hattı üzerinde anlaşma sağlamışlardır (Aydınlık, 2018).

Türkiye bu noktada henüz enerji rezervlerini keşfetmemiş olmasına rağmen, enerjinin transferi için önemli bir geçiş ülkesi olmaktadır. Türkiye sahip olduğu limanlar ve enerji güzergâhlarında bulunması sebebiyle hem kendi enerji güvenliğini sağlama hem de AB gibi büyük enerji tüketicilerinin enerji ihtiyaçlarını çeşitlendirmesi bakımından önemli bir konumdadır (Akın, 2015:21). Bölgenin hidrokarbon yatakları bakımından zengin olmasının yanı sıra, enerji güzergâhının göbeğinde yer alması da stratejik anlamda önemine önem katmaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi dünyadaki deniz alanlarının yalnızca %1’ini oluşturmasına rağmen, dünya deniz trafiğinin 1/3’üne ev sahipliği yapmaktadır (Yaycı, 2012: 7-8). Bu da Akdeniz limanlarının önemini daha da arttırmaktadır. Dünyadaki ortalama 44 milyon ton yükleme-boşaltma kapasitesinin %32’si bu limanlarda gerçekleşmektedir (Kaya, 2007: 7).

Bölgeyi stratejik anlamda kıymetli kılan unsurlardan biri de Kıbrıs gibi bir adayı barındırmasıdır. Sicilya ve Sardunya Adasından sonra Akdeniz’deki en büyük ada olan Kıbrıs, (Cankara, 2016) Doğu Akdeniz Bölgesi’ndeki hava ve deniz ticaret yolunun merkezinde olması sebebiyle Doğu Akdeniz Bölgesi ve Afro-Avrasya coğrafyasını kontrol edebilecek bir konumdadır. Ada, stratejik konumu nedeniyle sabit bir deniz üssü, uçak gemisi ve gözetleme kulesi olarak nitelendirilmektedir (Davutoğlu, 2011: 175). Ada bu bakımdan yakın geçmişte pek çok kritik

görevlere ev sahipliği yapmıştır. BM'nin Lübnan'da devam eden operasyonları için lojistik amaçlı kullanılan Kıbrıs, 2011 yılında Libya'ya yönelik olarak gerçekleştirilen askeri operasyonda da kullanılmıştır (Aktaş, 2013:17). Fransa ABD ve Rusya'da buradaki askeri üsleri kullanma konusunda her daim istekli olmuşlardır. ABD'nin adada erken müdahale ve dinleme istasyonları bulunmaktadır (Pamir, 2017: 52). Rusya Suriye iç savaşı sebebiyle kullanamadığı Tartus Limanı yerine Andreas Papandreu hava üssünü kullanma talebinde bulunmuştur. Fransa da aynı üsle ilgili GKRY ile askeri iş birliği anlaşması imzalamıştır (Sandıklı vd., 2013: 5-6).

4. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ'NDEKİ MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE UYUŞMAZLIKLARI

Yarı kapalı bir deniz olması nedeniyle Doğu Akdeniz Bölgesi, MEB'in belirlenmesi konusunda problemler yaşanan denizlerden birini oluşturmaktadır. Anadolu ve Mısır Kıyıları arasındaki mesafenin hiçbir yerde 400 mili geçmemesi MEB'in dış sınırı belirleme konusunda ilgili kıyıdaş devletleri anlaşma ve iş birliği yapmaya zorlamaktadır. Bu iki büyük yaka arasındaki güney-kuzey yönlü en geniş noktadaki uzaklık yaklaşık 324 mildir (Doğru, 2015: 540). Mesafe yönlü uyuşmazlıkların yanı sıra adaların varlığı da sorunları derinleştirmektedir. MEB anlaşmazlıklarıyla beraber sürmekte olan siyasi problemler sorunun çözülmesi önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki potansiyel MEB'i bulan devletlerden biri Türkiye'dir. Türkiye, Muğla'daki Deveboyu Burnu'ndan Suriye yan sınırına kadar olan kıyılarıyla deniz yetki uyuşmazlıklarına taraflardan biridir. Türkiye'nin doğusundan itibaren Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Yunanistan soruna taraf diğer devletlerdendir. Kıbrıs Adası ise Doğu Akdeniz Bölgesi'nin merkezinde bulunması sebebiyle KKTC ve GKRY deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda ilgili diğer kıyıdaşlardır. Çalışmamızda deniz etki alanı uyuşmazlıklarını incelerken bölgeyi üçe ayırmak, uyuşmazlıkların analizini daha kolay hale getirecektir. Bu çerçevede ilk olarak Doğu Akdeniz Bölgesi'nin batısındaki Türkiye-Yunanistan-Libya hattı incelenecektir. Akdeniz'in merkezinde Türkiye-Kıbrıs Adası-Mısır, doğusunda ise Türkiye-Kıbrıs Adası ve Suriye hattı MEB'in belirlenmesi için ilgili hatları oluşturmaktadır.

4.1. Türkiye-Yunanistan-Libya Hattı

Bu hat üzerinde MEB'in sınırlandırılması konusunda uyuşmazlığın temel kaynağı bölgedeki adaların varlığıdır. Yunanistan, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarını sınırlandırmada ilgili kıyı olarak kabul ederek sınırlandırmanın ana karasından değil de adalarından başlaması gerektiğini belirtmektedir (Sandıklı, Budak, Ünal, 2013:21). Böyle bir sınırlandırma, adalara tam etki vererek devlet ülkesi gibi MEB alanına sahip olma hakkı tanımaktadır. Yunanistan, BMDHS'nin adalara karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB belirleme hakkı tanıdığını ve sözleşmeye taraf olmayan devletlerin de örf ve adet hukuku gereği adalarla ilgili MEB alanlarının tanınması gerektiği görüşündedir. Yapılacak olan sınırlandırmanın ise adalardan başlamak üzere eşit uzaklık hattıyla belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Siousiouras & Chrysochou, 2014: 14-15).

Türkiye ise bu bölgede ilk olarak 2 Temmuz 1974 yılında Rodos'un güneyindeki 92 AR/TP/XD/D numaralı sahada TPAO'na petrol arama ruhsatı vermiş ve fiili olarak kendi kıta sahanlığı üzerinde tasarrufta bulunmuştur. 2002 yılında ise Northern Access gemisinin Rodos'un güneyinde jeofizik araştırma yapmasını engelleyerek, bu bölgenin Türk kıta sahanlığı olduğu gerekçe gösterilmiştir. Konuyla ilgili karşılıklı notalar verilmiştir. Türkiye ilettiği notada, 36° 16' 18" D boylamının batısında kalan sahalardaki MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırmasında, uluslararası hukuktan doğan *ab initio* ve *ipsosfacto* mevcut hukuki haklarının bulunduğunu, bölgede yapılacak olan anlaşmaların hakça ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Başeren, 2013: 266-272). İki devlet arasındaki problemlerden biri de Türkiye'nin 2008 yılında Norveç araştırma gemisi Malene Ostervold'a Meis'in güneyinde müdahale etmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu

girişim sonucu araştırma gemisi görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Yunanistan, Türkiye'nin verdiği izinlerin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirten bir nota vermiştir. Türk Dışişleri bu notaya karşılık, Norveçli Malane Ostervold gemisinin araştırma yaptığı sahanın Türkiye'nin deniz yetki alanı içerisinde olduğunu belirtmiştir (Başeren, 2013: 275-278).

Sözleşmenin 74. maddesi hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşmak için anlaşma yapma yolunu göstermiş, ancak yapılacak olan anlaşma ile ilgili kesin kurallar belirlememiştir. Bu nedenle eşit uzaklık uygulanmasının zorunlu bir yöntem olmadığı görülmektedir. Ayrıca deniz yetki alanlarını belirlenmesindeki en önemli ilkelerden biri olan coğrafyanın üstünlüğü ülkesi göz ardı edilmektedir. Bu ilke gereği, anakaraların sınırlandırmada ana rol oynadığı ve kıyıların uzunluğunun sınırlandırmada ilgili/özel koşul oluşturduğu geçmişteki sınırlandırmalarda görülmektedir. Bunların yanı sıra adalara tam etki verilmesi ve eşit uzaklık yöntemi ile bir sınırlandırma yapılması Anadolu sahillerinin önünü kapamakta, Türkiye'nin açık denizlere erişimini engelleyerek kapamama ilkesine aykırı bir durum yaratmaktadır. Uluslararası mahkemelerin verdiği kararlar da bu yöndedir. 1977 yılındaki İngiltere ve Fransa arasındaki Kanal Adaları davasında, Fransa kıyılarına çok yakın olan İngiltere'ye ait Kanal Adaları'na, yalnızca karasuları genişliğinde bir yetki alanı tanınarak, hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşılmıştır. 2004 yılındaki Ukrayna ile Romanya arasındaki davada ise Romanya kıyılarına yakın ve görece küçük olan Ukrayna'ya ait Serpent (Yılan) Adasına karasuları genişliğinde bir hak tanınarak MEB sınırlandırmasında göz önünde bulundurulmamıştır (Yaycı, 2012).

Yunanistan bölgede MEB belirlemek istediği alanlarından biri de İyon Deniz'inden Doğu Akdeniz Bölgesi'ne uzanan bölgedir. Burada özellikle Girit adası üzerinden Libya ile anlaşma yapma çalışmaları sürdürülmektedir. İki ülke arasındaki İyon Denizi'nden başlamak üzere Doğu Akdeniz Bölgesi'ne doğru uzanan deniz yetki alanları vardır. Bununla beraber Türkiye'nin Muğla Deveboynu Burnu'ndan itibaren doğuya doğru uzanan kıyıları ile Libya'nın Derne kıyılarından Mısır sınırına kadar olan kıyıları karşı karşıyadır. Yunanistan bölgedeki MEB anlaşmasının Girit adası ile Libya kıyılarının esas alınarak yapılmasını istemektedir. Ancak bu türden bir anlaşma başta Libya olmak üzere, Türkiye'nin deniz alanlarının da gaspı anlamına gelecek, hakkaniyete uygun olmayan sonuçlar doğuracaktır. Yunanistan, herhangi bir anlaşma yapmadan tek taraflı olarak kendi deniz yetki alanı olarak gördüğü Girit'in güneybatısında iki adet petrol ve doğal arama sahası belirleyip, Exxon Mobil-Total- HellenicPetroleum ortaklığına arama lisansı vermiştir (TornosNews, 2019). Libya ise Kaddafi sonrası ülkedeki iç savaş ortamından dolayı henüz bir girişimde bulunamamıştır. Libya ile Türkiye arasında yapılacak MEB anlaşması iki taraf için de kazançlı bir sonuç doğuracaktır. Libya böyle bir MEB anlaşmasıyla, Yunanistan'la yapılacağı benzer anlaşmasına nazaran 16.700 km² daha deniz yetki alanı kazanacaktır. Bu anlaşma İyon Deniz'i ve Doğu Akdeniz Bölgesi uzantısında Libya'ya yaklaşık olarak %62 daha fazla bir deniz yetki alanı kazandıracaktır (Yaycı, 2012: 46-48). Türkiye ise böyle bir anlaşmadan 8.900 km² lik bir deniz alanı daha kazanacaktır (Yaycı, 2011: 34). Böylelikle Yunanistan'ın adaların kıta sahanlığı ve MEB'i üzerinden deniz yetki alanına sahip olabileceği tezini zayıflatacak ve diğer devletlerle yapılacak olan anlaşmalara emsal olabilecektir.

4.2. Türkiye-GKRY-Mısır Hattı

Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki MEB mücadelesi GKRY'nin tek taraflı faaliyetleri ile başlamıştır. Özellikle adadaki siyasal problemler çözülmeden ve KKTC ile bir uzlaşma sağlamadan komşu ülkelerle MEB anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalardan ilkinin AB'ye üye olmasının kesinlik kazandığı 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesinin ardından 17 Şubat 2003 yılında, Mısır ile imzalamıştır. Anlaşma imzalanırken GKRY'ye ilgili kıyıları adanın tamamı ile Afrika kıyıları arasında eşit uzaklık yöntemi ile sınırlandırma yapılmıştır. Aynı yöntemle, 17 Ocak 2007 yılında Lübnan ile de MEB anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma henüz Lübnan iç hukukunda onaylanmamış olmasına rağmen, Lübnan Hükümeti GKRY ile karşılıklı kıyıları arasındaki eşit uzaklıkla belirlenen MEB hattını BM'ye bildirmiştir. Bu anlaşmalardan sonra Kıbrıs adasının güneyinde 26 Ocak 2007 tarihinde 13 adet petrol

ve doğalgaz arama ruhsat sahası ilan etmiştir. Bu sahalardan 1,4,5,6 ve 7 numaralı parseller ise Türkiye'nin Kıta sahanlığının bir kısmını kapsarken, diğer sahalarda KKTC'nin de hakları bulunmaktadır. GKRY 17 Aralık 2010 yılında ise İsrail ile MEB anlaşması imzalayarak adanın güneyinde alanlarda hidrokarbon arama faaliyetlerine başlamış ve Afrodit ve Glafkos adlı sahalarda doğalgaz yatakları keşfetmiştir.

GKRY, Türkiye'nin tüm uluslararası hukuk kurumlarının tanıdığı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımamasını verimsiz bir siyaset olarak görmekte ve Türkiye'nin tarafların uluslararası hukuka uygun anlaşma ile sınırlandırma yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaya çalıştığını ileri sürmektedir (Leventis, 2012: 12). Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki sınırlandırmada Kıbrıs adasına tam etki verecek şekilde eşit uzaklık yöntemiyle belirlenen MEB alanlarının uluslararası hukuka uygun olduğunu sık sık dile getirmektedir. Mısır'a oranla daha kısa kıyılara sahip olmasına ve kendisinden askeri ve ekonomik olarak daha büyük bir devlet olan İsrail'le sınırlandırmayı eşit uzaklık yöntemiyle yapmasının hukuka uygun olduğunu belirtmektedir (Leventis, 2012: 12-13). GKRY, Anadolu sahilleri ile yapılacak olan anlaşmanın da eşit uzaklık yöntemiyle belirlenmesi görüşündedir.

Türkiye ve GKRY ile yapılacak olan sınırlandırmada Türkiye'nin ilgili kıyılarını Antalya Gazipaşa'dan Muğla Deveboynu Burnu arasındaki 656 millik mesafe oluşturacaktır. Buna karşın GKRY'nin Türkiye'ye bakan kıyılarının uzunluğu 32 mil olduğu görülmektedir (Doğru, 2015: 545). Karşılıklı iki kıyı arasında bu denli bir orantısızlığın olduğu bir sınırlandırmada eşit uzaklık yöntemi ile sınırlandırma yapılması coğrafyanın üstünlüğü ilkesi, kapamama ilkesi ve orantılılık ilkesine aykırı, hakkaniyetli olmayan bir sonuç doğuracaktır. Böyle bir sınırlandırmada Türkiye'nin Antalya ve Mersin gibi önemli limanlarının önü kapanacak, Türkiye dar bir deniz alanına mahkûm edilecek ve açık denizlere ulaşımı engellenecektir (Doğru, 2015: 545). Böyle bir sınırlandırma elbette uluslararası hukuka aykırı olacaktır. Bu çerçevede hakkaniyetli bir sonuca ulaşmak için orantılılık ilkesi göz önüne alındığında GKRY'nin 32 mil uzunluğundaki kıyılarına ve adanın batısına uzanan kıyılarına karasuları genişliğinde bir yetki verilmeli(Sandıklı vd., 2013:36) ve bu alanın dış sınırından devam ederek güneye, kıta sahanlığı sınırına dek uzanan alanda, Türkiye'nin MEB alanı belirlenmelidir. Bu konuda önemli örneklerden biri de Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası'dır. Divan ilgili davada Kıbrıs gibi bir ada devleti olan Malta'nın, Libya'ya oranla daha küçük kıyılara sahip olması nedeniyle, sınırlandırmanın eşit uzaklık çizgisi ile 24' kuzeye uzanan alan içinde yapılmasının adil olacağını belirterek, yeniden düzenlenen ortay hattın Malta aleyhine 18' kuzeye çekilmesine karar vermiştir. Mahkeme kararlarında da görüldüğü üzere uluslararası hukukta kıyıların ilgili/özel koşul oluşturduğuna yönelik eğilimler vardır. Bununla beraber GKRY'nin diğer ilgili diğer kıyıdaş devletlerle anlaşma sağlamaksızın yaptığı anlaşmalar da uluslararası hukuka aykırıdır. Konuyla benzer olarak Gine-Gine Bissau Davası'nda mahkeme aldığı kararda, hakkaniyete uygun bir anlaşma yapmak amacıyla yapılmış ve yapılacak olan diğer sınırlandırmaların görmezden gelinemeyeceğini belirterek, üçüncü tarafların hak iddiasında bulunduğu deniz yetki alanlarında iki devletin tek taraflı olarak anlaşmaya varamayacağını belirtmiştir. Bu da Türkiye'nin onayı olmadan yapılan anlaşmaların uluslararası hukuka aykırı olacağını göstermektedir (Başeren, 2013: 291-292).

GKRY-Mısır MEB anlaşması yalnızca Türkiye değil Mısır'ında deniz yetki alalarında kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. GKRY'nin Mısır ile yaptığı anlaşmada Arnauti Burnu'ndan Zafer Burnu'na kadar olan 197.659 mil uzunluğundaki kıyı ilgili kıyı olarak kabul edilirken, karşısındaki Mısır'ın ilgili kıyısının uzunluğu 400.128 mildir. Mısır'ın iki kat daha uzun kıyıya sahip olmasına rağmen eşit uzaklık yöntemiyle yapılan MEB anlaşması, Mısır'a Doğu Akdeniz Bölgesi'nde 21.500 km² deniz yetki alanı kaybettirmiştir (Yaycı, 2012: 37). GKRY-Mısır anlaşması 2013 yılında seçimle başa gelen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi döneminde Mısır parlamentosu tarafından iptal edilmiştir. GKRY'nin ilan ettiği 13 adet arama sahasının ise Mursi tarafından tanınmadığı açıklanmıştır (Zentürk, 2014). Ancak ülkede Sisi darbesi sonrası iktidar el değiştirmiş ve eski politikalara geri dönüş ilişkiler daha da geliştirilmiştir.

Türkiye ve Mısır Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki en uzun kıyıya sahiptir. Karşılıklı kıyılara sahip olması dolayısıyla Anadolu kıyıları ile Mısır kıyıları arasında sınırlandırmayı eşit uzaklık çizginin 0,25 oranında güneye kaydırılması dışında başka ilgili/özel bir koşul bulunmamaktadır (Yaycı, 2012: 43). Mısır GKRY ile anlaşmayı iptal edip Türkiye ile yeni bir anlaşma yapması durumunda 12.000 km² daha deniz yetki alanına sahip olacaktır (Sandıklı vd., 2013: 37). Bu alanın hidrokarbon yatakları bakımından çok zengin olduğu düşüldüğünde, Mısır'ın çıkarları için de en uygun anlaşmanın bu olduğu açıktır. Bu anlaşma ayrıca GKRY'nin Mısır ile MEB anlaşması yaptığı sınırın hemen kuzeyinde bulunan 10. sahadaki keşfettiği hidrokarbon yatağının Mısır lehine el değiştirmesini de gerektirecektir.

4.3. Türkiye-KKTC-Suriye Hattı

Doğu Akdeniz Bölgesi'nin doğusunu oluşturan bu hatta Kıbrıs'ın kuzeyindeki kıyılar ile Türkiye arasındaki deniz yetki alanları bulunmaktadır. Bu alanda Türkiye ve KKTC arasında 21 Eylül 2011 yılında New York'ta kıta sahanlığı anlaşması yapılmıştır. Anlaşmada adanın kuzey kıyıları oluşturan 234.5 km alanın 192.5 km'lik kısmının KKTC sınırları olduğu göz önünde bulundurulmuştur (Aksar, 2015: 67). Türkiye'nin ilgili kıyıları ise Antalya Gazipaşa'dan doğuya doğru uzanan ve İskenderun Akıncı Burnu'nda son bulan 354 km'lik mesafe olarak ele alınmıştır (Doğru, 2015: 544). Bu iki kıyı arasında kalan, toplamda 27 noktadan oluşan bir hat ile kıta sahanlığının sınırları belirlenmiştir. Kıyı uzunlukları arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmuş, orantılılık ilkesi gereği ilgili sınır Türkiye lehine düzeltilmiştir (B.02.0.KKG.0.10/101-402/3166 Sayılı 14/10/2011 Tarihli Kanun Tasarısı). Bu da Türkiye'nin kıyılar üzerinde iddialarındaki tutarlılığını göstermektedir. KKTC de orantılılık ilkesi gereği böyle bir sınırlandırmayı kabul etmiştir. Anlaşmanın yapılmasındaki asıl amaç GKRY'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki tek taraflı faaliyetlerinden vazgeçirmek ve önleyicilik sağlamaktır. KKTC, anlaşmanın akabinde, adanın kuzeyinde başlayıp güneyine devam eden A, B,C,D,E,F adlı sahalarda Türkiye Petrol Anonim Ortaklığı'na (TPAO) sismik araştırma ruhsatı vermiştir (Sandıklı vd., 2013: 29-31). Bunun üzerine Türkiye, KKTC ve kendi sularındaki hidrokarbon kaynaklarını keşfetmek ve işletmek amacıyla Norveç'ten alınan ve Barbaros Hayrettin Paşa adı verilen sismik araştırma gemisi ile arama tarama faaliyetlerine başlamıştır (Hürriyet, 2013). Bununla beraber Fatih adı verilen DEEPSEA METRO 2 ile Yavuz adı verilen DEEPSEA METRO 1 derin sondaj gemileri Türk deniz filosuna kazandırılmıştır. Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin arama-tarama raporları çerçevesinde Fatih sondaj gemisi BAF kentinin 60 km açıklarında sondaj çalışmalarına başlamıştır (CNN Türk, 2019). Yavuz ise KKTC'nin deniz yetki alanlarında sondaja başlamak üzere yola çıkmıştır.

Türkiye'nin bölgede çakışan deniz yetki alanlarının bulunduğu bir diğer devlet Suriye'dir. Ancak Suriye ile karşılıklı sınırları olmamasından dolayı MEB'in yan sınırının belirlenmesiyle Türkiye-Suriye arasında bir antlaşma yapılabilecektir. İki taraf arasında henüz bir antlaşma yapılmamış olmasına rağmen, Suriye kendi kıyılarının ötesindeki deniz alanlarını 3 parsel ayırarak bu alanları ihaleye çıkarmıştır (Yıldız, 2018). İhaleye çıkarılan alanların kuzeyinde yer alan 3. Parsel Suriye kıyılarından 30 mil açığa kadar uzanmaktadır (Yaycı, 2012: 26). Normal koşullarda kıyıları yan yana olan devletler arasında yan sınır kıyıya çizilen dik bir çizgi ile belirlenmektedir. Ancak Türkiye-Suriye sınırında bu sınırı etkileyecek özel bir koşul bulunmaktadır. Sınırı son bulduğu noktadan kuzeye doğru kıyı kesimi denize doğru çıkıntı yapmaktadır. Bu da sınırın Türkiye lehine düzeltilmesini gerektirmektedir (Doğru, 2015: 543). Suriye, Arap Baharı'nın etkisiyle gelişen iç savaş nedeniyle denizlerle ilgili yetki alanı belirlememiş olsa bile enerji kaynaklarıyla ilgili girişimleri, savaşın sona ermesinin ardından bölgeye ağırlığını koyacağını göstermektedir.

KKTC ise kıyılarının toplam uzunluğu 821,97 km olan adanın 420.55 km'lik alanına sahip olması bakımından bölgedeki MEB alanları üzerinden yetkili olan devletlerden biridir (Gözügüzelli, 2018). Özellikle GKRY'nin adanın kuzeyini görmezden gelerek yaptığı anlaşmalar KKTC'nin deniz alanlarının gasp edilmesi anlamına gelmektedir. KKTC'nin Kıbrıs adasındaki fiili durumun gerektiği

koşullar çerçevesinde, Karpaz Burnu ve Gazimağusa kıyıları üzerinden Suriye ve Lübnan ve İsrail ile MEB anlaşması yapma hakkı vardır. Özellikle Suriye'nin henüz bir MEB anlaşma yapmaması ve Lübnan'ın anlaşmayı iç hukukta uygulamaması bölgede yeni anlaşmaların doğmasını sağlayabilir.

KKTC'li yetkililer, BM'ye gönderdikleri mektuplarla Kıbrıs adası çevresindeki doğal kaynaklar üzerinde Kıbrıs Türk halkının da eşit hakları olduğunu, Rum tarafının deniz yetki alanları ve doğal kaynaklar üzerinden yaptığı ruhsatlandırma işlemlerinin Kıbrıs Türk tarafının hak ve çıkarlarını yok saydığı ifade edilmiştir (Kaya, 2007: 47). Bu nedenlerden dolayı da GKRY'nin Kıbrıs adası etrafında belirlediği 13 adet petrol sahası ihaleye açması ve arama yapmasına itiraz edilmiştir. Burada uluslararası hukuka uygun ve tüm tarafları içine alan bir anlaşma yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte KKTC ile herhangi bir anlaşmaya varılmadan GKRY'nin diğer devletlerle MEB ve kıta sahanlığı anlaşmaları yapamayacağı ve KKTC'nin uluslararası hukuktan doğan haklarının gerektiği şekilde gözetileceği belirtilmiştir (Başeren, 2013: 284).

5. SONUÇ

Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olması nedeniyle deniz yetki alanları belirlenirken devletlerin iş birliği yapmasını zorunlu hale gelmektedir. Ancak bölge ülkelerinin Arap Baharı'nın etkisiyle yaşadığı bunalımlar, Kıbrıs adasındaki siyasi sorunun sürmesi ve potansiyel hidrokarbon alanlarının varlığı MEB sınırlarının belirlenmesini daha da güç hale getirmektedir. İstikrarsız bir Doğu Akdeniz Bölgesi'nin varlığı, buradaki zenginliklerin atıl kalmasına neden olmaktadır. Bu da enerji ihtiyacının ve bağımlılığın günden güne arttığı bir süreçte devletleri zor duruma sokmaktadır.

GKRY'nin bölgedeki tek taraflı adımları, özellikle Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki uluslararası hukuktan doğan haklarını yok saymaktadır. Türkiye, bölgede henüz bir MEB alanı ilan etmemiş olmasına rağmen, kıta sahanlığının kendiliğinden sağladığı haklar çerçevesinde gerekli girişimlerde bulunarak bölgedeki hakların GKRY tarafından ele geçirilmesine müsaade edilmeyeceği farklı platformlarda ortaya koyulmuştur. Ancak 2003 yılından itibaren tüm hukuka aykırı durumlara rağmen GKRY, adanın güneyinde KKTC'nin de hakları yok sayacak şekilde pek çok anlaşma gerçekleştirmiştir. Bu anlaşmaların ortaya çıkmasında AB'nin GKRY üzerinden enerji kaynaklarına ulaşmasının amacı dışında, Türkiye'nin bölgede yalnızlaşması da etkili olmuştur. Türkiye bu noktada fiili hukuksuzlukların yarattığı koşulları göz önünde bulundurarak, yeni MEB anlaşmaları imzalamalıdır. Yapılacak olan MEB anlaşması kıta sahanlığından daha geniş haklar sağlayacaktır.

Türkiye karşısında oluşan Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail cephesine karşılık Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Türkiye ile karşılıklı kıyıları bulunan Libya ile anlaşma sağlanarak, bu bölgede Yunanistan'ın erken davranıp Girit üzerinden MEB alanı belirlemesinin önüne geçilmelidir. Bu nedenle Türkiye'nin son zamanlarda Libya ile geliştirdiği yapıcı ilişkiler diğer devletlerle de başlatılmalıdır. Bununla beraber GKRY her ne kadar MEB anlaşmaları imzalamış olsa da, bu anlaşmaların hukuka aykırı olması ve özellikle eşit uzaklık yöntemi ile diğer kıyıdaşlara MEB alanında kayıplar yaşatması, ilerde bu anlaşmalarının iptal edilmesine neden olabilecektir. Özellikle Lübnan'ın MEB anlaşmasını henüz iç hukukta onaylamaması ve Muhammed Mursi'nin kısa süreli iktidarında Mısır'ın MEB anlaşmasını iptal etmesi gelecek için bize bir perspektif verebilir.

Bölgede en uzun kıyıya sahip olması nedeniyle pek çok deniz alanlarına sahip olan Türkiye için oluşabilecek fırsatlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun için özellikle karşılıklı ve yan sınırı bulunan ülkelerle iyi ilişkiler geliştirilmesi büyük öneme sahiptir. Uluslararası reel politığın yarattığı durumlara karşı ulusal çıkarlarımıza faydalı olabilecek her türlü adımın atılması Türkiye için faydalı olacaktır.

Akdeniz'de iç savaşla uğraşan Suriye'nin yaşadığı iç karışıklıklar henüz denizlerle ilgili anlaşmalar yapmasına engel olmaktadır. Suriye de iç savaştan sonra ekonomik anlamda bölgedeki

kaynaklardan yararlanmak isteyecek ve anlaşma yapmak için girişimlerde bulunacaktır. Burada Suriye ile Türkiye'nin yan sınır anlaşması yapması gerekliliğiyle birlikte, asıl karşılıklı kıyıları bulunan anlaşma yapması gereken ülkenin KKTC olduğunu belirtebiliriz.

Son dönemde GKRY, Türkiye'nin enerji arama faaliyetlerine karşı AB ve ABD'nin desteğini arkasına almaya çalışarak Türkiye'nin faaliyetlerine son verilmesini istemektedir. Yıllardır müzakere süreçlerinde Türkiye ve KKTC'yi oyalayarak her türlü faaliyette bulunan GKRY, özellikle AB üyelik sürecinde olan Türkiye'ye tavizler verilmeye çalışmakta ve AB'yi deniz yetki alanlarındaki uyuşmazlıkların içine sokmaya çalışmaktadır. Türkiye ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurarak özellikle adanın askerden arındırılması taleplerini tartışmaya bile açılmadan uluslararası hukuktan doğan hakları çerçevesinde MEB alanlarını belirleyip sondajlara devam etmelidir.

KAYNAKLAR

- Akın, H. (2015). Türkiye'de Enerji Boru Hattı Taşımacılığında Güvenlik, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksar, Y. (2015). Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II (3 b.), Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Aktaş, S. (2013). Doğu Akdeniz'de GKRY-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arıdemir, H. (2018). Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları. *İnsan ve Toplu Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(2), s.789-804.
- Aydınlık Gazetesi, <https://www.aydinlik.com.tr/israil-yunanistan-rum-kesimi-eastmed-te-anlasti-dunya-mayis-2018> (ET:12.10.2018).
- B.02.0.KKG.0.10/101-402/3166 Sayılı 14/10/2011 Tarihli Kanun Tasarısı.
- Başeren, S. H. (1995). Münhasır Ekonomik Bölge Kıta Sahaneliğinin Kavramsal Yapısını Etkileyen Bir Kurum Değildir. *Barolar Birliği Dergisi*, s.24-38.
- Başeren, S. H. (2013). Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi. S. H. Başeren (Dü.) içinde, Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset (s. 253-360), Ankara, Boyut Tanıtım Matbaacılık.
- Beckman, R. & Devenport, T. (2012). The EEZ Regime: Reflections After 30 Years. 12 10, 2017 tarihinde <https://www.law.berkeley.edu/files/Beckman-Davenport-final.pdf>
- Bozkurt, E. (2006). Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(5), s. 50-74.
- Cankara, Y. (2016). Doğu Akdeniz'in Artan Petropolitik Önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (47), s. 18-35.
- Carroz, J. (2017). The Law and The Sea, Le Droit Et La Mer, El Derecho y El Mar. FAO: [http://www.fao.org/docrep/s5280T/s5280t0p.htm#the exclusive economic zone: a historical perspective](http://www.fao.org/docrep/s5280T/s5280t0p.htm#the%20exclusive%20economic%20zone%20a%20historical%20perspective) (ET:12.10.2017).
- CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/turkiye/kirklarelindecesmekolu-2-kuyusunda-ilk-sondajbasladi> (ET:06.01.2019).
- Davutoğlu, A. (2011). Stratejik Derinlik (72 b.), İstanbul, Küre Yayınları.
- Doğru, S. (2015). Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması, *TBB Dergisi*(119), s. 503-554.

- Ellis, J. (2004). Reviewed Works: The Exclusive Economic Zone and The United Nation Convention on Law of TheSea, 1982-2000: A Preliminary Assessment Franckx and Philippe Gautier. 12 08, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/3176752> (ET:02.05.2019).
- Extavour, W. C. (1979). The Exclusive Economic Zone (5. Series b.). Geneve, Sijthoff LEIDEN.
- Girgin, G. (2006). Fenikeliler'de Akdeniz Ticareti. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Girgin, H. (2013). Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.
- Gökalp, İ. (2012). Kıyı Devletinin Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uygulama Yetkisinin Kapsam ve Sınırları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gözgüzelli, E. (2018). Deniz Stratejisi-GKRY Siyaseti-Hukuksal Haklarımız, Hürriyet Gazetesi,(2013) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/barbaroshayreddin-pasa-goreve-basladi> 22665670 (ET:02.06.2019).
- Hürriyet Gazetesi, (2019) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogu-akdeniz-gaz-forumu-7-ulkenin-atilimiyla-kuruluyor-41083275> (ET:02.28.2019).
- I.C.J. Reports, (1985) <https://www.icj-cij.org/files/case-related/68/068-19850603-JUD-01-00-EN.pdf> (ET:03.09.2019).
- Kaya, Ş. (2007). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuran, S. (2009). Uluslararası Deniz Hukuku, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Leventis, Y. (2012). Sıcak Sularda Kontrolü Tasarlamak: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Egemenliğini Hedefleyen Tavrı. (H. Faustmann, A. Gürel, & G. M. Reichberg, Dü) PCC Raporu.
- Pamir, N. (2017). Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Bölgesel Enerji Güvenliği, KTMMOB Uluslar arası Enerji Sempozyumu. 01 15, 2018 tarihinde <http://www.ies2017.org/sunumlar/dogu-akdeniz-bolgesel-enerji-guvenligi.pdf> (ET:15.01.2018).
- Pamir, N. (2017). Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Doğal Gaz, Başkent Üniversitesi Kültür Yayınları(3),s.51-57.
- Sandıklı, A., Budak , T., & Ünal , B. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi.
- Siousiouras, P. & Chrysochou, G. (2014). The Aegeandical Dispute in the Context of Comtemporary Judicial Decisions on Maritime Delimitation. *Laws*, 3(1), s.12-49.
- Sundseth, K. (2009). Natura 2000 Species In The Mediterranean Region, <http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/biogeos/Mediterranean.pdf> (ET:10.12.2017).
- Sur, M. (2011). Uluslararası Hukukun Esasları. İstanbul, Beta Yayınları.
- Tanaka, Y. (2015). The International Law of TheSea. Cambridge, Cambridge UniversityPress.

- Topsoy, F. (2010). 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukuki Statüsü, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 91-122.
- Tornos News, <https://www.tornosnews.gr/en/tourism-businesses/new-investments/36037-contract-for-exxon-mobil-total-hellenic-petroleum-venture-signed-in-greece.html> (ET:27.06.2019).
- Tütüncü, A. N. (1995). The Exclusive Economic Zone, T. Tarhanlı içinde, *Değişen Dünyada İnsan Hukuk ve Adalet* (s. 381-390). İstanbul, Engin Yayıncılık.
- United Nations General Assembly- Fourth Sessions. (1969).[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2574\(XXIV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2574(XXIV)),(ET:12.10.2017)
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(6), 17-41.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetkii Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji Dergisi*, s.1-70.
- Yıldız, D. (2008). Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu, İstanbul, Bizim Kitaplar.
- Yıldız, D. (2018). Enerji Günlüğü: <https://enerjigunlugu.net/icerik/26290/suriyenin-dogukdenize-kiyisi-yok-mu-dursun-ildiz.html> adresinden alındı (ET:06.05.2018).
- Zentürk, A. (2014). Star: <https://www.star.com.tr/yazar/erdogan-2bmursi-dogalgaz-satrancinin-hedefleri-yazi-962134/> (ET:01.05.2019).
- 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/deniz-hukuku.pdf> (ET:28.08.2019).

EXTENDED ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE EXCLUSIVE ECONOMIC ZONE DEBATES IN EASTERN MEDITERRANEAN REGION

Introduction and Research Questions & Purpose:

Do Turkey and Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) have rights arising from international law in the exclusive economic zone (EEZ) of the Eastern Mediterranean Region? In this study, it will be focused the territorial disputes in the Eastern Mediterranean Region after the notion exclusive economic zone in terms of international law will be examined. The issue will be analysed within the framework of the national interest of Turkey and Turkish Republic of Northern Cyprus.

Research Purpose

No agreement has been reached covering and benefiting all parties in the region although all Mediterranean littoral states have claimed rights in the EEZ zone. All riparian states except Turkey, TRNC, Syria, and Israel ratified the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOA). States which do not sign the treaty, protect their EEZ rights in the region according to customary law. The aim of this study is to illustrate the current discussions about the Eastern Mediterranean Region.

Results and Conclusions:

It must be considered the arising potential advantage due to Turkey's the longest littoral in the region. In order to benefit these advantages, it is vital to develop good relations with littoral States where their coasts are opposite or adjacent to the Turkish coast. Any steps that may benefit our national interests is clearly useful against the situation created by International realpolitik.

Syria, the one of littoral state, is engaged in the civil war which prevents having an agreement yet about its coast. After the civil war, Syria will want to take advantage of the economic resources in the region and will take steps to make an agreement. As with the necessity of making with Syria in order to determine adjacent border, Turkey must make an agreement with TRNC, where their coasts are opposite to each other.

Recently, the Greek Cypriot Administration (GCA), have aimed to stop Turkey's energy exploration activities by backing the EU and US support. For years, GCA, have acted to amuse Turkey and TRNC the negotiation process, tried to make concessions to Turkey in the EU accession process and tried to make the EU as a part of the disputes with Turkey and TRNC. Turkey should determine the EEZ zone and continue the energy exploration activities by considering the national interests without opening the debate on demand demilitarization of the island.